

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.33216/2218-5461-2020-39-1-98-109>

СИСТЕМА ГАРАНТІЙ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЖІНОК

Павліченко О.В.

SYSTEM OF WOMEN'S SOCIAL PROTECTION GUARANTEES

Pavlichenko O.V.

У статті проаналізовано специфіку забезпечення права жінок на соціальний захист. Виведено перелік гарантій соціального захисту жінок. Досліджено зміст і значення кожної із гарантій. Охарактеризовано взаємозв'язок зазначених гарантій між собою у спільній системі.

Автор зазначає, що система гарантій соціального захисту жінок не стала предметом наукового інтересу широкого кола науковців, проте наводить позиції деяких з них. Одні вчені визначають гарантії як сукупність (систему) умов або засобів, що сприяють реалізації кожною людиною і громадянином прав, свобод, охоронюваних законом інтересів та обов'язків. Інші, – розглядаючи систему гарантій прав, свобод і обов'язків людини і громадянина у демократичній державі, вважає, що соціальний правовий механізм забезпечення (реалізації, охорони і захисту) прав і свобод людини – це система засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності. П.С. Недбайло відзначає, що юридичні гарантії є передбачені законом засоби, що безпосередньо забезпечують правомірність поведінки суб'єктів суспільних відносин.

Зазначається, що система юридичних гарантій трудових прав працівника має бути ефективною як з кількісного, так і з якісного боку. Число правових гарантій має бути достатнім, оптимальним, а самим засобам, способам і умовам необхідно додати реального характеру. Досить глибоке дослідження видів гарантій автор віднаходить в праці П.М. Рабиновича, який поділив їх за чотирима основними критеріями.

В.Ф. Погорілко виділяє дві категорії гарантій: загальні та спеціальні. Аналогічної класифікації притримується і професор О.Ф. Фрицький, який також розглядає загальні та спеціальні (юридичні) гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина. С.М. Приходько, досліджуючи види гарантій насамперед зауважує, що значення юридичних гарантій за трудовим правом полягає в тому, що вони спрямовані на забезпечення неухильного виконання учасниками трудових правовідносин правових норм, дотримання ними правопорядку та принципу законності. Так, наприклад, вчений В.В. Лаврухін відзначає, що в структурі соціального захисту виділяють чотири рівні: перший: гарантії базові; другий: гарантії додаткові (або факультативні за бажанням) або обов'язкові; третій: прості доповнення (передбачені оподаткуванням); четвертий: захист, що забезпечується персонально за рахунок доходу.

Ключові слова: гарантія, соціальний захист, права жінок, соціальне законодавство, гендерна рівність.

Розглядаючи питання гарантій, очевидно є необхідність визначення відповідних найбільш ефективних засобів реалізації жінками своїх прав, з метою їх удосконалення та приведення до необхідного рівня, який дозволить на належним чином здійснювати їх

використання безпосередніми суб'єктами відповідних правовідносин. Формування нових груп гарантій, які відповідають запитам суспільства, їх розмежування за актуальними критеріями, яке можливе шляхом проведеної класифікації гарантій соціального

захисту жінок, дозволить виявити наявні неузгодженості і прогалини, а також встановлювати необхідне правове регулювання щодо відповідних окремих груп гарантій з метою недопущення порушень реалізації своїх прав жінками.

Разом з тим, система гарантій соціального захисту жінок не стала предметом наукового інтересу широкого кола науковців, що з однієї сторони вказує на актуальність даного дослідження, а з іншої – на необхідність, в цілях проведення відповідного аналізу, звернення уваги на наукові праці із суміжних питань таких учених як В.А. Багрій, М.А. Бояринцева, Н. Б. Болотіна, М.В. Буроменський, В.В. Головченко, М. І. Іншин, В. В. Лаврухін, Л.А. Луць, П.О. Недбайло, Т.В. Омельченко, В.Ф. Погорілко, С.М. Приходько, П.М. Рабинович, О. І. Романюк, М.М. Руженський, М.І. Сірій, П. К. Ситник, О.Ф. Скакун, В. А. Скуратівський, О. В. Тищенко, В.М. Толкунова, В. П. Трощинський, О.Ф. Фрицький, Г.Г. Шмельова, І. В. Шульженко, Є.П. Яригіна.

М.А. Бояринцева пропонує визначення гарантій як сукупності (системи) умов або засобів, що сприяють реалізації кожною людиною і громадянином прав, свобод, охоронюваних законом інтересів та обов'язків [1, с. 24]. Фактично, розуміння гарантій зводиться до юридичного вираження створених умов для реалізації прав та свобод учасниками правовідносин. Ми цілком поділяємо відповідну позицію, оскільки саме юридичне визначення, тобто набуття відповідними умовами певної форми, дозволяє вести мову про можливість захисту у випадку їх порушення. Водночас, вчена розглядає сукупність гарантій не як відокремлені умови та засоби, а через наявність у них тісного взаємозв'язку, що є визначальним при побудові відповідної системи, на чому зосереджується увага. Дана теза є цікавою з наукової точки

зору, оскільки відображає єдність сукупності гарантій, запровадження та функціонування яких пов'язано із досягненням спільної мети щодо сприяння реалізації суб'єктами правовідносин своїх прав.

О.Ф. Скакун, розглядаючи систему гарантій прав, свобод і обов'язків людини і громадянина у демократичній державі, вважає, що соціальний правовий механізм забезпечення (реалізації, охорони і захисту) прав і свобод людини – це система засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності. Вчена відзначає, що механізм реалізації прав людини у своєму складі містить ряд заходів, які повинні формувати умови для реалізації прав. Також виділяється механізм охорони, до якого включаються заходи щодо профілактики правопорушень з метою формування в особи правомірної поведінки. До складу механізму захисту вчена відносить заходи, які дозволяють відновити порушені права особи. При цьому форми правового захисту громадян, на думку вченої, може бути содовою, адміністративною, чи адміністративно-судовою [2, с. 242-247]. Таким чином, система гарантій розуміється вченою як певний механізм забезпечення прав та свобод особи. Дана думка корелюється із вищенаведеними позиціями щодо єдності та взаємопов'язаності гарантій, однак, не нашу думку, не є цілком обґрунтовано. Питання встановлення механізму є більш вужчим поняттям, яке розкривається через засоби, якими забезпечуються відповідні умови щодо реалізації прав. В той же час, гарантії і є тими умовами реалізації прав, які забезпечуються завдяки засобам, тобто механізму. Гарантії можуть включати засоби, завдяки яким досягається необхідний рівень можливостей щодо реалізації прав, однак не обмежуються за змістом такими засобами.

П.Є. Недбайло відзначає, що юридичні гарантії є передбачені законом засоби, що

безпосередньо забезпечують правомірність поведінки суб'єктів суспільних відносин [3, с.46]. Однак ми не можемо погодитись із відповідною позицією вченого. В даному випадку, доцільно вести мову про гарантії для держави, якими вона забезпечує правомірність поведінки суб'єктів правовідносин. Розглядаючи ж гарантії соціального захисту, зокрема жінок, вбачається необхідність забезпечення не правомірності їх поведінки, а саме можливість конкретних дій в цілях реалізації належних їм прав. Дотримання правомірності поведінки в даному випадку можливе лише в частині діяльності інших суб'єктів правовідносин соціального захисту з метою недопущення порушень реалізації своїх прав в межах інституту соціального захисту жінками.

Досить вдало розкривається мета гарантій у їх визначенні соціального захисту, як соціального інституту в складі соціальної сфери, який через систему законодавчих, економічних, соціальних і соціально-психологічних гарантій забезпечує задоволення потреби в соціальній допомозі і захисті шляхом дотримання найважливіших соціальних прав і досягнення прийнятного рівня життя людини [4, с.42]. Тобто метою гарантій є саме захист можливості реалізувати права в цілях досягнення прийнятного рівня життя. Водночас, наведене визначення соціального захисту дає можливість виокремити види гарантій, зокрема законодавчі, економічні, соціальні та соціально-економічні, які вбачає автор. Критерій поділу на відповідні види не є визначеним, однак важливим є вказання на системність відповідних видів, тобто взаємо доповнення та взаємозв'язок. Очевидно, що гарантії, наприклад, економічні повинні бути відображені в законодавстві, відтак відповідні види гарантій не можуть розглядатись відокремлено.

Відзначимо, що питання диференціації гарантій на види не було поодиноким в нау-

ковій літературі, однак в даному контексті доцільним є теза Т.В. Омельченко, що система юридичних гарантій трудових прав працівника має бути ефективною як з кількісного, так і з якісного боку. Число правових гарантій має бути достатнім, оптимальним, а самим засобом, способом і умовам необхідно додати реального характеру [5, с.89]. Саме в ефективність гарантій має визначальну роль в цілях досягнення їх мети, зокрема створення належного рівня можливостей для реалізації прав. Важливим є ефективність як не лише кількісного, але і якісного наповнення гарантій. При цьому, збільшення кількості гарантій не може вважатись належним розвитком, оскільки на передній план стає питання наявності оптимальної їх кількості, яке дозволить ефективно досягати мети соціального захисту. Фактично, основним повинен стати функціональний аналіз гарантій на предмет їх реального впливу на рівень соціального захисту. Відтак, диференціація гарантій соціального захисту на види дозволить виокремити групи гарантій в цілях їх більш глибокого дослідження та, в разі необхідності, доопрацювання, з метою ефективного досягнення ними своєї мети.

Досить глибоке дослідження видів гарантій віднаходимо в праці П.М. Рабиновича, який поділив їх за чотирма основними критеріями. Так, на думку вченого, за безпосередніми цілями, гарантії слід диференціювати на превентивні, припиняючі, відновлювальні та штрафні, які спрямовані відповідно на запобігання порушенням, їх припинення, усунення негативних наслідків та покарання порушників. Іншим критерієм поділу відзначаються суб'єкти, які гарантії застосовують. У відповідності до даного критерію можливо гарантії поділити на парламентські, президентські, судові, прокурорські, муніципальні, адміністративні, контрольні. За видами юридичної діяльності вчений класифікує гарантії на правотворчі, правороз'яснювальні, право-

реалізаційні. Цікавим з наукової точки зору є розподіл гарантії за онтологічним статусом у правовій системі. Даний критерій дозволяє розмежувати гарантії на нормативно-документальні, тобто норми права, в тому числі інтерпретаційні та провозастосувальні акти, а також на діяльнісні, тобто гарантії, які пов'язуються із діяльністю певних суб'єктів по застосуванню чи реалізації норм [6, с.47]. В цілому, вченим продемонстровано глибокий та багатосторонній аналіз гарантій та їх видів із врахуванням різних критеріїв диференціації. Однак, ми не можемо погодитись із поділом гарантій за суб'єктом застосування на парламентські, президентські, судові, прокурорські, муніципальні, адміністративні, контрольні. З однієї сторони, відповідні суб'єкти не застосовують гарантії. Вважаємо, що застосування гарантій здійснюється особою, яка безпосередньо реалізує свої права в тих умовах, які забезпечуються відповідними гарантіями. Перелічені вченим суб'єкти відповідальні за функціонування ряду гарантій та за реалізацію заходів впливу які за змістом до таких гарантій включені, з метою забезпечення можливості особі безперешкодно реалізувати свої права. Відтак, вважаємо, що відповідний критерій поділу було обрано невірною та він потребує зміни в цілях аналогічної диференціації гарантій. Окрім того, сам перелік груп гарантій в даному випадку не є досконалим, оскільки контрольні гарантії виокремлені в окрему групу, із розмежуванням від інших груп, які були сформовані за суб'єктним складом. Очевидно, що виокремлені вченим суб'єкти, за якими були сформовані групи гарантій, можуть виконувати контрольні функції щодо дотримання належних до їх відання гарантій, що вказує на можливість повного поглинання групи контрольних гарантій між іншими групами у відповідній класифікації.

В.Ф. Погорілко виділяє дві категорії гарантій: загальні та спеціальні. Загальні

гарантії, на думку вченого, охоплюють сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, усунення можливих причин перешкод щодо їх неповного або неналежного здійснення, на захист прав від порушень. Загальні гарантії прав і свобод поділяються на економічні, політичні та організаційні. Спеціальні (юридичні) гарантії – правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права й свободи, усуваються їх порушення, поновлюються порушені права людини і громадянина [7, с. 56]. Фактично, диференціація гарантій вченим проведена на умови, які створюються з метою забезпечення належного рівня реалізації прав суб'єктами правовідносин, та на конкретні засоби, завдяки яким відповідні умови забезпечуються. Відзначимо, що даний поділ цілком корелюється із самим визначенням гарантій в частині їх змісту, який складається із умов та засобів, які забезпечують реалізацію прав.

Аналогічної класифікації притримується і професор О.Ф. Фрицький, який також розглядає загальні та спеціальні (юридичні) гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина. При цьому, до загальних вчений відносить економічні, політичні та організаційні [8, с. 194]. Можемо зробити висновок про загальнозживаність відповідної наукової позиції щодо диференціації гарантій, що, вочевидь, вказує на доцільність такого поділу. Цікавим з наукової точки зору в даному контексті можемо виокремити політичні гарантії, які вченим віднесено до групи загальних. З однієї сторони, питання політики не є тісно пов'язаним із соціальним захистом людей, однак дану гарантію, очевидно, слід розглядати через призму обрання політичною елітою курсу розвитку країни, який може змінювати роль держави в соціальному захисті, що, в свою чергу, має значний вплив на рівень даного правового інституту шля-

хом розподілу відповідальності між державою та окремою особою за нівелювання соціальних ризиків.

С.М. Приходько, досліджуючи види гарантій насамперед зауважує, що значення юридичних гарантій за трудовим правом полягає в тому, що вони спрямовані на забезпечення неухильного виконання учасниками трудових правовідносин правових норм, дотримання ними правопорядку та принципу законності. Гарантії охоплюють широкий комплекс відносин, пов'язаних з виникненням, зміною та припиненням трудових правовідносин. Враховуючи даний аналіз, вчений прийшов до висновку, що до складу юридичних гарантій належать нормативно-правові та організаційно-правові гарантії [9, с.20]. Відзначимо, що відповідний поділ, на нашу думку, не є цілком релевантним, оскільки організаційно-правові гарантії повинні бути передбачені нормативно-правовими актами, що вказує на поглинання відповідної групи нормативно-правовими. Окрім того, подібний поділ може викликати значні наукові дискусії щодо правильної кваліфікації гарантії з метою віднесення її до однієї з наведених груп, що, вочевидь потребує визначення додаткових критеріїв поділу в цілях належної диференціації наявного обсягу гарантій між заданими групами.

В.М. Толкунова як додаткові пільги в галузі працевлаштування жінок, поряд із загальними юридичними гарантіями, передбаченими для всіх працівників, виділяє спеціальні юридичні гарантії, передбачені тільки для жінок. До них належать: заборона відмови в прийнятті на роботу за мотивами статі; заборона використання праці жінок на важких та шкідливих виробництвах; застосування юридичної відповідальності за порушення рівноправ'я жінок; врахування сімейного стану та наявності дітей у жінки молодого фахівця під час направлення на роботу та ін. На думку автора, наведені гарантії запрова-

джені з метою захисту права жінки на здійснення трудової функції за отриманим фахом та кваліфікацією, що охороняє жінок від протиправних відмов при прийомі на роботу [10, с. 58-59]. Вчена не здійснювала загального розподілу гарантій на певні групи, а лише виокремила окремі специфічні їх види, які притаманні лише соціальному захисту жінок, що є особливо актуальним в межах нашого дослідження. Важливим для визначення подібних гарантій, направлених на соціальних захист саме жінок, є встановлення виключності кола суб'єктів, які можуть скористатись відповідними гарантіями, а також підстав, у зв'язку з якими пов'язується виникнення можливості їх застосування. Якщо з категорією належних суб'єктів особливих питань не виникає, то основною підставою, на нашу думку, є фізіологічні особливості жінок, які є важливими для суспільства, тому потребують захисту зі сторони держави.

М.М. Руженський серед гарантій соціального захисту виділяє основні, до яких відносить мінімальний розмір заробітної плати; мінімальний розмір пенсії за віком; неоподатковуваний мінімум доходів громадян; розміри державної соціальної допомоги та інших соціальних виплат, а також гарантії для окремих категорій населення щодо: рівня життя населення, що постраждало внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС; рівнів оплати праці працівників різної кваліфікації в установах та організаціях, які фінансуються з бюджетів усіх рівнів; стипендій учням професійно-технічних та студентам вищих державних навчальних закладів; індексації доходів населення з метою підтримання достатнього життєвого рівня громадян та купівельної спроможності їх грошових доходів в умовах зростання цін; надання гарантованих обсягів соціально-культурного, житлово-комунального, транспортного, побутового обслуговування та обслуговування у сфері освіти, охорони здоров'я, фізичної культури

та спорту, торгівлі та громадського харчування; забезпечення пільгових умов задоволення потреб у товарах та послугах окремим категоріям громадян, які потребують соціальної підтримки [11, с.139]. Фактично, вченим диференційовано гарантії в залежності від можливості їх застосування до різних категорій осіб. Розглядаючи жінок, як окрему соціальну групу, належність до якої відображено фізіологічними особливостями, відзначимо, що гарантії щодо їх соціального захисту в наведеній класифікації були б віднесені до другої групи, а саме до гарантій для окремих категорій населення. При цьому, загальні гарантії цілком можуть бути застосовані і жінками, що вказує на правильність вибору автором критерію для подібного поділу гарантій.

В той же час, вищенаведена класифікація не є єдиною яку в своїх дослідженнях використовує М.М. Руженський. Вчений також поділяє гарантії соціального захисту за критерієм їх форми на ті, що надаються у грошовій формі (мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, стипендії і допомоги), у формі дотацій (спрямовуються на зниження цін і тарифів на товари й послуги масового попиту), та у формі безоплатних послуг. В свою чергу, безоплатні послуги можуть бути класифіковані та ті, що надаються із суспільних фондів споживання (поширені на всі верстви населення) та пільги. При цьому і пільги мають власну класифікацію на компенсації (життєво необхідні пільги для окремих категорій населення) та привілеї («преваги» та «винятки із загальних правил» соціального забезпечення населення) [11, с.141]. Відзначимо, що дана диференціація є досить важливою зокрема з практичної точки зору, оскільки дозволяє встановити належне правове регулювання для особливих видів соціального захисту, які безпосередньо надаються особам. В той же час, вона охоплює лише частину соціального захисту – соціальне за-

безпечення, залишаючи поза увагою інші складові частини даного правового інституту.

Щодо необхідності відповідного охоплення наполягають деякі учені, вказуючи, що соціальний захист, на відміну від соціального забезпечення, передбачає гарантії щодо охорони праці, здоров'я, навколишнього природного середовища, оплати праці та інші заходи, необхідні для нормальної життєдіяльності людини й функціонування держави [12, с.42]. Здійснюючи диференціацію соціального захисту та соціального забезпечення, автору вдалось виділити види гарантій в залежності від сфери їх функціонування в межах інституту соціального захисту. Важливим є те, що перелік видів гарантій не є вичерпним, що є доцільним з огляду на досить значну багатовекторність даного інституту та можливість поширення його правового регулювання на різні сфери суспільних правовідносин.

В. В. Лаврухін диференціює гарантії соціального захисту в залежності від сформованих у науковому дослідженні рівнів. Так, вчений відзначає, що в структурі соціального захисту виділяють чотири рівні: перший: гарантії базові, що забезпечують індивіда у випадку хвороби, старіння (це обмежений захист); другий: гарантії додаткові (або факультативні за бажанням) або обов'язкові, що поліпшують здоров'я або утримання – залежать від соціально-економічної політики країни, що їх надає; третій: прості доповнення (передбачені оподаткуванням), що надають можливість збільшити гарантії проти ризиків (госпіталізація, старіння); четвертий: захист, що забезпечується персонально за рахунок доходу [13, с.56]. Дані класифікація є досить цікавою з наукової точки зору, оскільки поєднує в собі, з однієї сторони критерій форми вираження соціального захисту, а саме виду соціального забезпечення, що надається особі. З іншої

сторони вказує на базовість відповідної допомоги, тобто на необхідність її отримання особою з метою забезпечення життєдіяльності, при цьому кожен наступний рівень додає якісних змін у відповідний рівень задоволення потреб особи. Водночас, із зростанням рівня, на нашу думку, зростає питання необхідності власних самостійних дій особи в цілях забезпечення можливості реалізації своїх соціальних прав. Так, наприклад, питання, пов'язані із оподаткуванням, не дають особі прямого впливу на рівень соціального захисту, оскільки вони лише зменшують можливий рівень податкового тягара, що, в цілях впливу на рівень соціального захисту потребують від особи активних дій щодо збільшення її доходу.

Враховуючи досліджуване нами питання гарантій соціального захисту жінок, а також вищенаведені позиції щодо класифікацій гарантій більш узагальнених категорій, вважаємо за доцільне доповнити перелік можливих класифікацій, та диференціювати гарантії соціального захисту жінок в за критерієм їх виключності на:

1) Універсальні гарантії (способи та умови реалізації жінками прав, які можуть бути віднесені не лише до інституту соціального захисту, так і до інших правових інститутів).

2) Спеціальні гарантії (способи та умови реалізації жінками прав в межах соціального захисту, які можуть бути поширені і на інших суб'єктів відповідних правовідносин).

3) Специфічні (способи та умови реалізації прав в межах інституту соціального захисту виключно жінками).

Значення відповідної класифікації може бути визначене через можливість визначення глибшого аналізу наданих жінкам гарантій соціального захисту та можливість їх ефективної оптимізації чи доповнення у випадку наявності прогалин.

Універсальні гарантії соціального захисту жінок не є об'єктом регулювання виключно інституту соціального захисту, а є зокрема суміжними із забезпеченням соціальних прав осіб сферами суспільних відносин та відповідного регулювання. Даний вид гарантій доцільно також розглядати як гарантії прав осіб у різних сферах їх життєдіяльності, які мають вплив на рівень соціального захисту особи, зокрема жінки. Виділяючи конкретні універсальні гарантії, слід звернути увагу на наступні.

1) Гарантії у сфері охорони здоров'я (відповідні гарантії стосуються медичного обслуговування, забезпечення лікарськими засобами, передбачені іншими законами України для певних категорій осіб, фінансуються за окремими програмами за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, цільових страхових фондів та інших джерел, не заборонених законодавством. Фактично, забезпечується право особи на отримання якісних лікарських послуг, що в тому числі має безпосередній вплив на соціальний захист відповідної особи.

Дана група гарантій також стосується запровадженню державою доступності медичної допомоги для широких верств населення завдяки проактивній діяльності держави з формування страхових пулів, перерозподілу ризиків між ними, управління фінансами, формування держзамовлення та впливу на цінову політику медичних закладів та фармацевтичних компаній).

2) Гарантії особи на відпочинок (відповідна гарантія передбачає встановлення законодавством часу, протягом якого працівники вільні від виконання трудових обов'язків і який вони можуть використовувати на власний розсуд.

Основними видами часу відпочинку є: перерви протягом робочого дня, щоденний відпочинок, вихідні дні, святкові та неробочі дні, щорічні відпустки. Фактично, час відпо-

чинку протиставляє робочому часу, тому можна вважати, що весь час, який є поза межами робочого часу, є часом відпочинку працівника, що перебуває у трудових відносинах. Очевидним є вплив відповідної гарантії на рівень соціального захисту особи, зокрема від понаднормової примусової праці).

3) Гарантії на освіту (Освіта дедалі більше стає значимим чинником суспільного прогресу, а також національної безпеки, очевидно важливою складовою необхідного розвитку особистості та збільшення поваги до прав і свобод людини. За відсутності необхідного рівня освіти особа не матиме можливості забезпечити власні належні умови життя та належним чином реалізуватись як особистість, відтак відповідні гарантії є наданням можливості особі реалізувати своє право на освіту, разом з тим шляхом державного забезпечення доступності та безоплатності дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах, очевидно особа може підвищувати свій професійний рівень та покращувати рівень свого життя, що безпосередньо впливає на відносини в межах правового інституту соціального захисту).

Спеціальні гарантії соціального захисту жінок є тими способами та умовами реалізації жінками ряду прав в межах інституту соціального захисту, які не диференційовано за особою суб'єктом відповідного соціального захисту. Фактично, дані гарантії можуть розумітись як гарантії соціального захисту, які поширюють свою дію як на чоловіків, так і на жінок. Серед відповідної групи гарантій необхідно виділити наступні.

1) Встановлення мінімального розміру заробітної плати (відповідна гарантія є законодавчо встановленим розміром заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може встановлюватися оплата за виконану працівником місячну норму

робіт, розмір якої визначається в Законі про Державний бюджет на відповідний рік [14]. Дана гарантія соціального захисту встановлює розмір доходу особи за виконання трудової функції з метою забезпечення нею мінімального рівня, необхідного для проживання.

Мінімальна заробітна плата визначається не лише з урахуванням інтересів працівників, та членів їхніх сімей але і з урахуванням державного інтересу, зокрема в частині економічного розвитку. Саме соціально-економічний рівень держави має визначальний вплив на встановлення критеріїв визначення мінімального рівня основних життєвих потреб найманих працівників, еквівалентом чого є мінімальна заробітна плата).

2) Встановлення мінімального розміру пенсії (Пенсійне забезпечення вважається одним із варіантів матеріального забезпечення громадян, яке здійснюється за рахунок суспільних фондів, при якому неодмінно повинна враховуватись суспільно-корисна праця таких громадян, що визначає єдність умов пенсійного забезпечення для найманих працівників. Однак, встановлено певну гарантію соціальної захищеності громадян, яка відповідає рівню прожиткового мінімуму з подальшим регулярним переглядом, пов'язаним із зростанням споживчого бюджету та економічної ефективності держави. Відповідна гарантія фактично забезпечує особі, яка досягла пенсійного віку, у випадку відсутності у неї необхідної кількості трудового стажу, мінімальний дохід на рівні прожиткового мінімуму, встановленого законом для осіб, що втратили працездатність[15], що дозволяє особі зберегти засоби для існування).

3) Встановлення податкової соціальної пільги (відповідна гарантія передбачає можливість зменшення бази оподаткування у випадку, якщо дохід особи є нижчим за встановлену Податковим кодексом України [16]

норму, що також гарантує особі реалізацію права на незменшення рівня життя шляхом звільнення від оподаткування невисокого доходу. Фактично, функціонування податкової соціальної пільги дещо послаблює податковий тиск на малозабезпечені категорії громадян. Оскільки направлена на звільнення від оподаткування доходу, що забезпечує базові потреби громадянина).

Специфічні гарантії соціального захисту жінок є тими способами реалізації жінками своїх прав, які притаманні інституту соціального захисту жінок та можуть бути використані лише в жінками, як суб'єктом, на якого поширюється правове регулювання в межах відповідного правового інституту. Відзначимо, що відповідні гарантії можуть мати опосередкований характер та бути застосовані, наприклад і чоловіками, водночас з метою встановлення відповідних гарантій важливим є визначення мети їх запровадження, яка пов'язувалась саме з соціальним захистом жінок.

Серед специфічних гарантій, на нашу думку, доцільно звернути увагу на наступні.

1) Заборона відмови в прийнятті на роботу за мотивами статі (відповідна гарантія передбачена статтею 22 КЗпП України [17], якою забороняється необґрунтована відмова в прийомі на роботу. При цьому, необґрунтованою відмовою, за наявності вакантного робочого місця, вважається відмова з посиланням на обставини, що не належать до ділових і професійних якостей претендента на посаду. Фактично, відповідна гарантія запроваджує реалізацію жінкою свого права на працю на конкурентних засадах, відповідно до її професійних та ділових якостей, забороняючи вплив її статі на процедуру відбору на вакантну посаду.

Важливим в даному аспекті є наявність відповідальності за подібні правопорушення, що впливає на дотримання встановлених вимог. Так, у випадку необґрунтованості

відмови в працевлаштуванні, дії роботодавця можуть трактуватись як порушення інших вимог законодавства про працю, що згідно статті 265 КЗпП, карається фінансовою санкцією у розмірі однієї мінімальної зарплати.

2) Заборона використання праці жінок на важких та шкідливих виробництвах (згадана гарантія регулюється статтею 174 КЗпП України [17], згідно якої забороняється застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах, крім деяких підземних робіт (нефізичних робіт або робіт по санітарному та побутовому обслуговуванню). Не дозволяється використання праці жінок на підземних роботах у гірничодобувній промисловості та на будівництві підземних споруд.

Очевидним є те, що існує низка факторів виробничого середовища, які чинять негативний вплив на здоров'я працівниць, при цьому ступінь і характер ушкодження залежить як від природи самого фактора (фізичний, хімічний, біологічний), так і ступеня шкідливості умов праці. Відсутність заборони праці жінок на роботах зі шкідливими і небезпечними умовами праці може підвищити відсоток порушень репродуктивного здоров'я у жінок та зростання професійної захворюваності [18], відтак відповідна гарантія направлена на врахування фізіологічних особливостей жінки, з метою встановлення можливості реалізації не лише права на працю, але і на материнство в майбутньому).

3) Заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей (Відповідною гарантією надається можливість жінкам бути захищеними від звільнення, в разі, якщо вони є вагітними, або мають дітей віком до трьох років, або є самотніми матерями при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини з інвалідністю [17]. Таким чином гарантується право відповідних категорій жінок на працю та на незниження життєвого

рівня [19, с. 84]. Водночас, неможливість звільнення вагітної працівниці, навіть за порушення трудової дисципліни чи невідповідності займаній посаді призводить до дискримінаційного результату – роботодавцю просто не вигідно приймати на роботу таких працівниць, оскільки у нього відсутня можливість встановити випробування з метою перевірки їх ділових якостей, або навіть якщо вони свідомо порушують трудову дисципліну).

Література:

1. Бояринцева М. Адміністративно-правовий статус громадян; до питання про склад елементів. *Право України*. 2002. № 8. С.23-24.
2. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс): Учебник. Перевод с украинского. О.Ф. Скакун. Харьков: Эскада, 2007. 840с.
3. Недбайло П.Е. Система юридических гарантий применения советских правовых норм. *Правоведение*. 1971. № 3. С. 44-53.
4. Теоретико-сутнісна характеристика соціального захисту населення. О. Главацька. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота*. 2011. Вип. 21. С. 41-45.
5. Омельченко Т. В. Правовий аналіз гарантій як складової механізму забезпечення здійснення наданих жінкам трудових прав. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2013. № 26. С. 88-95.
6. Шмельова Г.Г., Луць Л.А. Загальна теорія права та держави. Чернівці: Укр. вільний ш-т менеджменту і бізнесу, 1993.
7. Погорілко В.Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні. В.Ф. Погорілко, В.В. Головченко, М.І. Сірий. Київ : Ін Юре, 1997. 252 с
8. Фрицький О.Ф. Конституційне право України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 536 с.
9. Приходько С. Здійснення громадянами права на соціальний захист та гарантії його забезпечення. *Право України*, 2000. № 2
10. Толкунова В.Н. Право женщин на труд в СССР. В.Н. Толкунова. М.: Юрид. лит., 1980. 208 с.
11. Руженський М.М. Соціальний захист населення в умовах формування ринкової моделі

економіки України : монографія. К. : ІПК ДСЗУ, 2013. 318 с.

12. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. В. Москаленко. *Наукові записки*. 2003. Том 21. С. 41-44.

13. Реформування чинної моделі соціального захисту в системі пріоритетів державної соціальної політики в Україні [Текст] : дис. канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. В. В. Лаврухін. К. : НАДУ, 2015. 262 с.

14. Про оплату праці. Закон України від 24.03.1995 № 108/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>. (дата звернення: 26.10.2019).

15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. (дата звернення: 26.10.2019).

16. Податковий кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (дата звернення: 26.10.2019).

17. Кодекс законів про працю України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (дата звернення: 26.10.2019).

18. Ще раз про жінок і шкідливі умови праці. URL: <http://oppb.com.ua/articles/shche-raz-pro-zhinok-i-shkidlyvi-umovy-praci>. (дата звернення 26.10.2019).

19. Іншин М. Юридичні гарантії як фактор стабільності та підвищення ефективності службово - трудової діяльності державних службовців. *Право України : Юридичний журнал. Міністерство юстиції України; Конституційний Суд України та ін.* Київ, 2004. № 5. С. 83-87.

References:

1. Boiaryntseva M. Administratyvno-pravovyi status hromadian; do pytannia pro sklad elementiv. *Pravo Ukrainy*. 2002. № 8. S.23-24.
2. Skakun O.F. Teoryia hosudarstva y prava (entsyklopedycheskyi kurs): Uchebnyk. Perevod s ukraynskoho. O.F. Skakun. Kharkov: Эskada, 2007. 840s.
3. Nedbailo P.E. Systema yurydycheskykh harantiy pryumeneniya sovetskykh pravovykh norm. *Pravovedeniye*. 1971. № 3. S. 44-53.
4. Teoretyko-sutnysna kharakterystyka sotsialnoho zakhystu naseleenniia. O. Hlavatska. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia : Pedahohika. Sotsialna robota*. 2011. Vyp. 21. S. 41-45.

5. Omelchenko T. V. Pravovyi analiz harantii yak skladovoi mekhanizmu zabezpechennia zdiisnennia nadanykh zhinkam trudovykh prav. Aktualni problemy prava: teoriia i praktyka. 2013. № 26. S. 88-95.

6. Shmelova H.H., Luts L.A. Zahalna teoriia prava ta derzhavy. Chernivtsi: Ukr. vilnyi sh-t menedzhmentu i biznesu, 1993.

7. Pohorilko V.F. Prava ta svobody liudyny i hromadianyna v Ukraini. V.F. Pohorilko, V.V. Holovchenko, M.I. Siryi. Kyiv : In Yure, 1997. 252 s

8. Frytskyi O.F. Konstytutsiine pravo Ukrainy : pidruchnyk. Kyiv : Yurinkom Inter, 2003. 536 s.

9. Prykhodko S. Zdiisnennia hromadianamy prava na sotsialnyi zakhyst ta harantii yoho zabezpechennia. Pravo Ukrainy, 2000. № 2

10. Tolkunova V.N. Pravo zhenshchyn na trud v SSSR. V.N. Tolkunova. M.: Yuryd. lyt., 1980. 208 s.

11. Ruzhenskyi M.M. Sotsialnyi zakhyst naselennia v umovakh formuvannia rynkovoï modeli ekonomiky Ukrainy : monohrafiia. K. : IPK DSZU, 2013. 318 s.

12. Sutnist sotsialnoho zakhystu ta yoho mistse v politytsi sotsialnoi derzhavy. V. Moskalenko. Naukovi zapysky. 2003. Tom 21. S. 41-44.

13. Reformuvannia chynnoi modeli sotsialnoho zakhystu v systemi prioritytetiv derzhavnoi sotsialnoi polityky v Ukraini [Tekst] : dys. kand. nauk z derzh. upr.: spets. 25.00.02. V. V. Lavrukhin. K. : NADU, 2015. 262 s.

14. Pro oplatu pratsi. Zakon Ukrainy vid 24.03.1995 № 108/95-VR. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>. (data zvernennia: 26.10.2019).

15. Pro zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia. Zakon Ukrainy vid 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>. (data zvernennia: 26.10.2019).

16. Podatkovi kodeks Ukrainy. Kodeks Ukrainy; Zakon, Kodeks vid 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. (data zvernennia: 26.10.2019).

17. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy. Kodeks Ukrainy; Zakon, Kodeks vid 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>. (data zvernennia: 26.10.2019).

18. Shche raz pro zhinok i shkidlyvi umovy pratsi. URL: <http://oppb.com.ua/articles/shche-raz-pro-zhinok-i-shkidlyvi-umovy-praci>. (data zvernennia 26.10.2019).

19. Inshyn M. Yurydychni harantii yak faktor stabilnosti ta pidvyshchennia efektyvnosti sluzhbovo

- trudovoi diialnosti derzhavnykh sluzhbovtziv. Pravo Ukrainy : Yurydychnyi zhurnal. Ministerstvo yustytstii Ukrainy; Konstytutsiinyi Sud Ukrainy ta in. Kyiv, 2004. № 5. S. 83-87.

Pavlichenko A.V. The system of guarantees of social protection for women. - Article.

The article analyzes the specifics of women's right to social protection. The list of guarantees of social protection of women is presented. The contents and significance of each of the guarantees are examined. The relationship of these warranties with one another is characterized by a common system.

The author notes that the system of guarantees of women's social protection has not become a subject of scientific interest of a wide range of scholars, but cites the positions of some of them. Some scholars define guarantees as a set (system) of conditions or means that contribute to the realization of the rights, freedoms protected by the law of interests and obligations by every person and citizen. Others, considering the system of guarantees of the rights, freedoms and responsibilities of a person and a citizen in a democratic state, believes that the social legal mechanism of ensuring (realization, protection and protection) of human rights and freedoms is a system of means and factors that provide the necessary conditions of respect. to all fundamental human rights and freedoms that are derived from their dignity. P.E. He negligently notes that legal safeguards are statutory means that directly ensure the lawful conduct of public relations entities.

It is stated that the system of legal guarantees of an employee's labor rights must be effective both quantitatively and qualitatively. The number of legal safeguards must be sufficient, optimal, and the means, methods and conditions themselves must be given a realistic character. A rather deep study of the types of guarantees the author finds in the work of P.M. Rabinovich, who divided them into four main criteria.

V.F. Pogorelko distinguishes two categories of guarantees: general and special. A similar classification is followed by Professor A.F. Fritskyy, who also considers general and special (legal) guarantees for the realization of human and citizen's rights and freedoms. S.M. Prikhodko, exploring the types of guarantees, first of all, notes that the importance of legal guarantees under labor law is that they are aimed at ensuring the participants' strict implementation of legal rules, compliance with the rule of law and the principle of legality. For example, the scientist V.V. Lavrukhin notes that there are four levels in the structure of social protection: the first is: guarantees are basic; the second: additional (or optional) guarantees, or optional; third: simple additions (pro-

vided by taxation); fourth: personal protection at the expense of income.

Keywords: guarantee, social protection, women's rights, social legislation, gender equality.

Павличенко А.В. Система гарантий социальной защиты женщин. – Статья.

В статье проанализирована специфика обеспечения права женщин на социальную защиту. Выведено переченя гарантий социальной защиты женщин. Исследовано содержание и значение каждой из гарантий. Охарактеризованы взаимосвязь указанных гарантий между собой в общей системе.

Автор отмечает, что система гарантий социальной защиты женщин не стала предметом научного интереса широкого круга ученых, однако приводит позиции некоторых из них. Одни ученые определяют гарантии как совокупность (систему) условий или средств, способствующих реализации каждым человеком и гражданином прав, свобод, законных интересов и обязанностей. Другие - рассматривая систему гарантий прав, свобод и обязанностей человека и гражданина в демократическом государстве, считает, что социальный правовой механизм обеспечения (реализации, охраны и защиты) прав и свобод человека - это система средств и факторов, обеспечивающих необходимые условия уважения ко всем основным правам и свободам человека, которые являются производными от ее достоинства. П.Е. Недбайло отмечает, что юридические гарантии являются предусмотренные законом средства, непосредственно обеспечивающих правомерность поведения субъектов общественных отношений.

Отмечается, что система юридических гарантий трудовых прав работника должна быть эффективной как по количественному, так и с качественной стороны. Число правовых гара-

нтий должно быть достаточным, оптимальным, а самим средствам, способам и условиям необходимо добавить реального характера. Достаточно глубокое исследование видов гарантий автор находит в работе П.Н. Рабиновича, который разделил их по четырем основным критериям.

В.Ф. Погорилко выделяет две категории гарантий: общие и специальные. Аналогичной классификации придерживается и профессор А.Ф. Фрицкий, который также рассматривает общие и специальные (юридические) гарантии реализации прав и свобод человека и гражданина. С.М. Приходько, исследуя виды гарантий прежде всего отмечает, что значение юридических гарантий по трудовому праву состоит в том, что они направлены на обеспечение неуклонного выполнения участниками трудовых правоотношений правовых норм, соблюдение ими правопорядка и принципа законности. Так, например, ученый В.В. Лаврухин отмечает, что в структуре социальной защиты выделяют четыре уровня: первый: гарантии базовые; второй: гарантии дополнительные (или факультативные по желанию) или обязательные; третий: простые дополнения (предусмотрены налогообложением) четвертый: защита, обеспечиваемая персонально за счет дохода.

Ключевые слова: гарантия, социальная защита, права женщин, социальное законодательство, гендерное равенство.

Авторська довідка:

Павліченко Олена Володимирівна – кандидат ветеринарних наук, доцент кафедри гігієни тварин та ветеринарної санітарії Харківської державної зооветеринарної академії.

Стаття надійшла до редакції 21 лютого 2020 р.